

SLUŽBY

PONUKA E-KNÍH ZDARMA NA INTERNETE

Možnosti pre verejné knižnice

Mgr. Nikola Kianicová*

Verejné knižnice často nemajú dostatok finančných prostriedkov na nákup a rozširovanie svojich knižničných fondov, a tak je pre ne veľkou výhodou, že na internete existuje množstvo databáz a stránok, ktoré bezplatne ponúkajú elektronické knihy na čítanie online alebo sťahovanie do osobných počítačov. Po celom svete existujú stovky takýchto databáz a stránok.

V našom príspevku sa zameriame na databázy, ktoré by mohli byť dobrou voľbou tak pre verejné, ako aj pre akademické či vedecké knižnice. Pri každej databáze uvádzame základnú charakteristiku, informáciu, aké elektronické knihy obsahuje, a tiež návod, ako si možno knihu otvoriť, prípadne stiahnuť do svojho zariadenia.

Všetky vybrané databázy sú uvedené na webovej stránke Slovenskej národnej knižnice v kategórii Katalógy – Voľne prístupné EIZ. Niektoré z databáz odporúčajú na svojich webových stránkach aj zahraničné knižnice (napr. Clarion University of Pennsylvania Libraries a University of California Merced Library).

HathiTrust

<https://www.hathitrust.org/>

Spoločnosť HathiTrust, ktorá bola založená v roku 2008, je neziskovým spolupracovníkom akademických a vedeckých knižníc a uchováva viac ako 17 miliónov digitalizovaných dokumentov. HathiTrust ponúka prístup na čítanie v čo najväčšom možnom rozsahu, a to v súlade s americkým zákonom o autorských právach. Cieľom členských knižníc je budovať komplexný archív literatúry z celého sveta a rozvíjať spoločné stratégie, zamerané na správu a rozvoj ich digitálnych a tlačných fondov. HathiTrust slúži predovšetkým komunitám svojich členských knižníc a inštitúcií (fakulty, zamestnanci, študenti) a všetky materiály, ktoré databáza obsahuje, sú dostupné v rozsahu povolenom zákonom.

Digitálna knižnica ponúka široké možnosti vyhľadávania. V rámci rozšíreného vyhľadávania možno kombinovať kľúčové slová, vyhľadávať podľa názvu, autora, predmetu, vydavateľa alebo ISBN. Takisto možno používať logické operátory AND a OR, zvoliť si dátum vydania publikácie, jazyk i formát dokumentu.

Katalóg poskytuje návod na vyhľadávanie s podrobným opisom každej funkcie. Po zadaní požiadavky na vyhľadanie možno použiť fazety, v rámci ktorých si používateľ filtruje dokumenty podľa predmetu, autora, jazyka, miesta a dátumu vydania a formátu. Pod názvom vyhľadaných dokumentov je uvedený rok a autor a po kliknutí na „Catalog Record“ sa zobrazia podrobné údaje o dokumente. Po kliknutí na „Full View“ si možno prezeráť plný text knihy a sťahovať ho do formátu PDF.

Katalóg ďalej umožňuje pridávať vybrané záznamy do rešerše, vytiahnuť trvalý odkaz na knihu atď.

Podrobný manuál a návod, ako pracovať s digitálnou knižnicou HathiTrust, obsahuje kniha *EBooked!: Integrating Free Online Book Sites Into Your Library Collection*, v ktorej sú opísané aj ďalšie databázy ponúkajúce prístup k elektronickým knihám.

Open Book Publishers

<https://www.openbookpublishers.com/>

Open Book Publishers (OBP) je nezisková organizácia na vydávanie recenzovaných monografií zo všetkých odborov humanitných a spoločenských vied vo Veľkej Británii. OBP založili v roku 2008 akademici z University of Cambridge Rupert Gatti a Alessandra Tosi. Už teraz ide o najväčšieho nezávislého akademického vydavateľa monografií s otvoreným prístupom vo Veľkej Británii a v anglicky hovoriacom svete. Tituly sprístupňuje na základe modelu *Platinum Open Access*, čo znamená, že všetky knihy sú k dispozícii na čítanie online a možno si ich sťahovať bez poplatkov za spracovanie kníh.

Spoločnosť OBP získala granty Európskej komisie na výskum financovaný v rámci programov 7RP a Horizont 2020 a knihy vydavateľstva OBP boli predložené na hodnotenie REF (*Research Excellence Framework*) v Spojenom kráľovstve.

OBP okrem toho získala za iniciatívy v oblasti publikovania monografií s otvoreným prístupom ocenenie IFLA *Brill Open Access 2013* a bola vybraná ako jedna zo siedmich vysoko efektívnych organizácií Open Access medzi vydavateľmi časopisov a poskytovateľmi obsahu. Knihy OBP sa vydávajú v pevných a brožovaných väzbách a vydania elektronických kníh sú vo formáte PDF, HTML a XML.

Databáza zverejňuje v súčasnosti 164 titulov elektronických kníh z rôznych vedeckých oblastí (vzdelanie, umenie, právo, matematika a i.).

* Slovenská národná knižnica, Martin
e-mail: nikola.kianicova@snk.sk

V databáze možno vyhľadávať prostredníctvom riadku jednoduchého hľadania alebo prechádzať tituly podľa kategórií. Po kliknutí na názov knihy sa zobrazia detailné informácie o danej knihe – jej popis, obsah, prispievatelia, autorské práva, abstrakt a komentáre. Stránka umožňuje čítať knihu online alebo si možno zakúpiť tlačенú verziu knihy, prípadne ju stiahnuť bezplatne vo formáte PDF. Ak má používateľ záujem o stiahnutie titulu vo formáte PDF, katalóg ho presmeruje na ďalšie okno, kde môže zadať svoj e-mail, ak chce byť informovaný o nových tituloch a iniciatívach vydavateľstva OBP; ak svoj e-mail nechce zadať, stačí kliknúť len na tlačidlo pre stiahnutie.

International Children's Digital Library

<http://en.childrenslibrary.org/>

Medzinárodná detská digitálna knižnica (*International Children's Digital Library*, ICDL) funguje od roku 2002 a jej fond obsahuje takmer 5 000 kníh v 59 jazykoch. Za medzinárodnú inováciu knižníc získala ICDL cenu prezidentky Americkej asociácie knižníc (*American Library Association*, ALA) za rok 2010 a navyše ju Americká asociácia školských knihovníkov (*American Association of School Librarians*, AASL) ocenila ako jednu z 25 najlepších webových stránok zameraných na výučbu a vzdelávanie.

Zbierka ICDL sústreďuje materiály, ktoré pomáhajú deťom porozumieť nielen svetu okolo nich, ale aj globálnej spoločnosti, v ktorej žijú. Všetky materiály sú prezentované v pôvodných jazykoch a zachytávajú podobnosti i rozdiely v kultúrach, spoločnostiach, záujmoch a životných štýloch národov na celom svete.

Zbierka ICDL má dve hlavné skupiny adresátov. Do prvej patria deti vo vekovej kategórii 3 – 13 rokov, ako aj knihovníci, učitelia, rodičia a opatrovatelia, ktorí pracujú s deťmi tejto vekovej skupiny. Druhú skupinu tvoria medzinárodní vedci a výskumníci z oblasti detskej literatúry. Zbierka obsahuje iba knihy v tlačenej podobe, ktoré získali nejaké uznanie v krajine svojho vydania.

V databáze možno čítať knihy po kliknutí na „Read Books“. Stránka je veľmi prehľadná a vhodná aj pre detského čitateľa. Skúsenejším používateľom ponúka rozšírené vyhľadávanie, vyhľadávanie podľa lokácie vydania knihy a podľa zoznamu autorov (takmer 500 autorov). Na hľadanie konkrétneho kľúčového slova slúži riadok jednoduchého vyhľadávania. Je tu však aj možnosť vybrať si knihy zoradené podľa vekovej kategórie čitateľa (3 – 5 rokov, 6 – 9 rokov a 10 – 13 rokov), rozsahu

knihy (krátka, stredne dlhá, dlhá), najnovšie pridaných kníh, podľa kníh, ktoré získali ocenenia, podľa ľudových rozprávok, hlavných detských postáv, zvieracích postáv, imaginárnych bytostí a tiež podľa toho, či ide o obrázkové knihy alebo o knihy s kapitolami. Veľkou výhodou je možnosť výberu viacerých kategórií naraz so zobrazením počtu vyhľadaných kníh.

Zobrazovanie plného textu knihy je veľmi jednoduché. Po kliknutí na názov knihy sa zobrazia podrobnejšie informácie o danom titule a po kliknutí na tlačidlo „Read this Book“ sa zobrazí celá kniha, v ktorej si možno online listovať. Knihy sa nedajú sťahovať do zariadenia používateľa.

Directory of Open Access Books

<https://www.doabooks.org/>

Directory of Open Access Books (DOAB) je spoločná služba OAPEN, OpenEdition, CNRS a Aix-Marseille Université. Hlavným cieľom DOAB je uľahčiť vyhľadávanie kníh s otvoreným prístupom. Akademickí vydavatelia sú priamo vyzývaní, aby spoločnosti DOAB poskytovali metadáta svojich kníh s otvoreným prístupom. Knižnice môžu integrovať adresár do svojich online katalógov, čo pomáha vedcom a študentom pri vyhľadávaní literatúry.

Adresár je otvorený pre všetkých vydavateľov, ktorí vydávajú recenzované vedecké a odborné publikácie v rámci programu Open Access, a mal by obsahovať čo najviac kníh za predpokladu, že tieto publikácie zaručujú otvorený prístup a splňajú akademické normy.

Publikácie v DOAB sú k dispozícii na základe licencie Open Access (napr. licencie Creative Commons) a pred uverejnením sa podrobujú nezávislému a externému partnerskému posudzovaniu.

Adresár kníh s otvoreným prístupom je službou DOAB Foundation, nezávislého neziskového právneho subjektu, ktorý bol založený nadáciou OAPEN Foundation a OpenEdition. Nadácia sídli v Národnej knižnici Holandska (*Nationale Bibliotheek van Nederland*) v Haagu.

Databáza obsahuje viac ako 27 000 recenzovaných kníh od 373 vydavateľov. Vyhľadávanie je veľmi jednoduché, keďže databáza ponúka pole jednoduchého vyhľadávania, ako aj rozšírené vyhľadávanie. Po zadaní požadovaného kľúčového slova databáza ponúka aj fažety s možnosťou zúžiť vyhľadávanie podľa vydavateľa, licencie, jazyka a roku.

Pri všetkých publikáciách je na úvodnej stránke krátky opis so základnými údajmi o knihe. Po kliknutí na tlačidlo si možno prečítať abstrakt, pozrieť kľúčové slová, exportovať citáciu a zdieľať prostredníctvom sociálnych sietí. Požadovanú knihu si možno stiahnuť po kliknutí na tlačidlo „Free Access“ a následne uložiť vo formáte PDF.

National Library of Norway<https://www.nb.no/nbsok/>

Zbierka Nórskej národnej knižnice (*National Library of Norway*) obsahuje knihy, časopisy, hudbu, film, rozhlasové i televízne programy, obrázky, fotografie divadelné materiály, mapy, plagáty, noviny, ako aj jedinečné remeselné zbierky a špeciálne knižné zbierky. Veľká časť zbierky Nórskej národnej knižnice je digitalizovaná a možno si ju prezerat online. Obsahuje viac ako 46 000 elektronických kníh prevažne v nórskom, ale i v anglickom jazyku. Keďže ide o nórsku stránku, pri jej prehliadaní si treba nórsku verziu prepnúť v pravom hornom rohu obrazovky na nastavenie v anglickom jazyku.

Pri vyhľadávaní požadovanej knihy možno použiť riadok jednoduchého vyhľadávania, kde sa napíše kľúčové slovo, a následne výsledky filtrovať podľa faziet na ľavej strane obrazovky. Filtrovať možno podľa dátumu vydania, jazyka, najnovších vydání, názvu alebo relevancie.

Katalóg ponúka aj rozšírené vyhľadávanie s možnosťou kombinovať kľúčové slová a vyhľadávať podľa názvu kníh, podľa autora, ISBN atď. Po kliknutí na názov knihy alebo na obrázok titulnej strany databáza prepojí používateľa na online prezeranie danej publikácie. Na tejto stránke sú podrobnejšie informácie o danom titule, no treba vedieť, že hoci si používateľ na úvodnej obrazovke prepol jazyk na angličtinu, prostredie prezerania plných textov kníh je už iba v nórskom jazyku a na iný jazyk sa nedá prepnúť. Prostredie online prezerania je však veľmi prívetivé aj pre toho, kto neovláda nórsky jazyk, úplne stačí preložiť si niekoľko základných výrazov: „Fullskjerm“ – režim čítania na plnú obrazovku, „Last ned“ – stiahnuť, „Legg i hentekurv“ – pridať do košíka.

Plné texty kníh si možno sťahovať vo formáte PDF (buď celé knihy, alebo len vybrané strany).

Publi<https://publi.cz/eknihy/>

Publi je česká platforma na tvorbu, publikovanie, predaj a čítanie multimediálnych elektronických kníh (mKnihy), ktoré umožňujú revolučnú formu štúdia. Ide o moder-

né elektronické knihy s multimediálnymi prvkami, pri ktorých sa nepracuje s „mŕtvymi“ formátmi PDF, ale so živým multimediálnym obsahom. Hlavným cieľom je zjednodušiť a zefektívniť učenie.

Prostredie portálu Publi neposkytuje veľa možností vyhľadávania. Možno použiť riadok jednoduchého hľadania alebo je tu možnosť zobrazovať knihy podľa kategórií (napr. jazyky, šport, hudba a i.).

Databáza ponúka viac ako 300 kníh najmä v českom jazyku. Niektoré tituly sú označené poznámkou „zdarma“ a možno si ich online prezerat, prípadne sťahovať do svojich zariadení, pri iných knihách je uvedená cena, čo znamená, že tieto knihy sú dostupné len po zakúpení a zdarma sa poskytuje iba niekoľko prvých strán.

Dostupné knihy sa dajú prezerat online v rámci interaktívnej aplikácie, ktorá umožňuje používateľovi robiť si poznámky, zvýrazňovať vybrané pasáže alebo si urobiť výťah z textu. Netreba teda zdĺhavo vypisovať podstatné informácie, stačí si ich jednoducho označiť, kliknúť na príslušnú ikonu a text sa uloží do vyskakovacieho okna, odkiaľ sa skopíruje do textového editora. Ďalej možno v rámci knihy vyhľadávať plnotextové kľúčové slová a nastaviť veľkosť, farbu a typ zobrazovaného písma. Niektoré tituly sa dajú sťahovať do počítača a následne prezerat v tejto aplikácii.

Informační systém Masarykovy univerzity<https://is.muni.cz/>

Informačný systém Masarykovej univerzity (IS MU) prevádzkuje a vyvíja Fakulta informatiky Masarykovej univerzity od roku 1999. Tento systém podporuje študijnú administratívu, e-learning a komunikáciu vnútri školy a zároveň poskytuje voľne dostupné diela pedagógov Masarykovej univerzity, ktoré sú primárne určené na štúdium. V súčasnosti ponúka 55 elektronických kníh z rôznych oblastí (história, jazyky, šport, umenie, vedy o zemi a i.).

Stránka je veľmi jednoduchá a prehľadná. IS MU ponúka riadok jednoduchého hľadania, ale aj možnosť prezerat si knihy podľa fakúlt, ktoré ich vydali, podľa odboru, do ktorého spadajú, alebo podľa najčastejšie sa vyskytujúcich kľúčových slov. Po kliknutí na názov vybranej knihy sa zobrazí jej popis s podrobnejšou charakteristikou. Ak si chce používateľ stiahnuť publikáciu do svojho zariadenia, musí kliknúť na „Vstúpiť do publikácie“; na výber sú formáty PDF alebo ePub, niekedy obidva súčasne.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress
<https://unibook.upjs.sk/>

Vydavateľstvo ŠafárikPress je súčasťou Univerzitnej knižnice Univerzity Pavla Jozefa Šafárika (UPJŠ) v Košiciach. Univerzitná predajňa kníh (E-shop Unibook) ponúka na predaj vydavateľskú produkciu UPJŠ, ale aj bezplatné elektronické knihy, a to v záložke „E-publikácie – voľne prístupné“. Táto záložka poskytuje všetky elektronické publikácie, ktoré sú k dispozícii na stiahnutie zadarmo.

Stránka ponúka okno jednoduchého hľadania alebo možnosť prezeráť si knihy podľa kategórie, do ktorej patria (prírodné vedy, právo, sociálne vedy a i.). Po kliknutí na názov publikácie sa zobrazí jej popis s ďalšími informáciami a s možnosťou stiahnuť si ju vo formáte PDF.

PDF knihy

<https://PDFknihy.maxzone.eu/>

Databáza obsahuje knihy vo formáte PDF, ktoré už nespádajú pod autorský zákon a možno si ich sťahovať zadarmo. Všetky tituly, ktoré sa dajú voľne stiahnuť, sa však nesmú šíriť komerčne.

Fond obsahuje viac ako 950 kníh, prevažne v českom jazyku. Na stránke sú zastúpené dve alternatívy kníh v PDF formáte. Prvým typom je iba text na bielom pozadí (ich zdrojom je hlavne Mestská knižnica v Prahe), druhým typom je naskenovaný obraz pôvodnej knihy; zdrojom týchto titulov je predovšetkým server Archive.org (uložené diela od knihovníkov z Bohemian Library).

Stránka je veľmi prehľadná a ponúka buď riadok jednoduchého hľadania, alebo v menu odkaz na index všetkých kníh, ktoré sú radené podľa autorov alebo názvov. Pri každej knihe je jej stručná charakteristika a tlačidlo „stiahnuť“, ktoré presmeruje používateľa na PDF formát knihy s možnosťou uložiť si ju do svojho zariadenia.

Eknizky

<http://eknizky.sk/>

eKnizky je názov poprednej digitálnej publikačnej platformy, ktorá umožňuje autorom nahráť svoje textové dokumenty, knihy, časopisy a noviny vo formáte PDF a ďalej ich zdieľať so širokým publikom. Autor vložením svojej knihy získa podrobnú štatistiku o tom, koľko ľudí si ju prečíta, stiahne a ako sa k jeho knihe dostali.

Poslaním stránky eKnizky je povzbudiť jednotlivcov, firmy a inštitúcie, aby zverejňovali svoje dokumenty v digitálnej platforme. Bezpečne a legálne si tu možno stiahnuť tisíce elektronických kníh.

Stránka ponúka riadok jednoduchého vyhľadávania alebo prezeranie kníh podľa kategórií (cestovanie, poézia, romány, fantasy a i.). Po kliknutí na titulný list sa kniha otvorí online a používateľ si v nej môže listovať, zoomovať alebo plnotextovo vyhľadávať. V prípade záujmu o stiahnutie knihy vo formáte PDF alebo ePub sa treba bezplatne zaregistrovať na stránke.

V súčasnosti sa tešia čoraz väčšej obľube elektronické knihy, ktoré môžu mať niekoľko formátov. Pri ukladaní dokumentov je veľmi obľúbený formát PDF, keďže súčasné prehliadače majú zabudované doplnky na čítanie súborov PDF a nie je problém stiahnuť si zadarmo ani program Acrobat Reader, ktorý umožňuje dokumenty vo formáte PDF prezeráť.

Samozrejme, tlačená kniha má stále svoje čaro, no mnohé diela upadli z rôznych dôvodov do zabudnutia. Ak sa nám nepodarí nájsť určitú knihu na pulkoch kníhkupectiev alebo antikvariátov, pomôcť nám môžu práve knižnice. A ak sa vybraná kniha nenachádza ani vo fonde knižníc, máme možnosť vyhľadať si ju na internete. Preto je veľmi dôležité, aby mali knihovníci prehľad o voľne dostupných stránkach na internete a integrovali ich do svojich knižničných služieb. Z tohto hľadiska môže byť pre knižnice veľmi užitočná kniha *eBooked! Integrating Free Online Book Sites into Your Library Collection*, ktorá ponúka nielen komplexný prehľad o databázach, ale aj rôzne užitočné rady týkajúce sa elektronických kníh.

Webové stránky s knihami online (napr. projekt Google Books, Open Library, HathiTrust a .) menia naše názory na to, čo sú knižnice, čím dnešné knižnice môžu byť a čo môžu ponúkať používateľom. Publikácia *eBooked...*, ktorá obsahuje komplexný prehľad webových stránok s knihami online, poskytuje potrebné vedomosti a zdroje na to, aby sa mohli tieto úžasné digitálne zdroje efektívne v prostredí knižnice využívať.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- A – Z Databases: *eBooks. UCMerced, University of California, Library* [online]. Merced (California) [cit. 2020-02-17]. Dostupné na: <https://libguides.ucmerced.edu/az.php?t=22029>
- BANDY, Anthony. *EBooked!: Integrating Free Online Book Sites Into Your Library Collection*. Santa Barbara (California): Libraries Unlimited, 2013. ISBN 978-1-59884-890-8.
- E-Book Collections. *Clarion University of Pennsylvania* [online]. Clarion (Pennsylvania) [cit. 2020-02-17]. Dostupné na: <http://www.clarion.edu/libraries/research/e-book-collections.html>